

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента,
Демченко Наталії Михайлівни на дисертаційне дослідження Крапивного
Ярослава Миколайовича «Розвиток педагогічної майстерності вчителя в
духовних освітніх закладах Чернігівщини (XVIII – XIX століття)»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки**

Модернізація системи освіти та реалізація сучасної парадигми педагогічної освіти зумовлюють пошук нових і модернізацію традиційних методів й організаційних форм розвитку педагогічної майстерності та культури педагога. Відповідно підвищення педагогічної майстерності вчителя-вихователя та рівня його духовної культури повинні стати провідним завданням під час фахової підготовки й перепідготовки освітян, оскільки від компетентності педагога залежить розвиток особистості дитини та її соціалізація.

Проблемне поле дослідження Я.М. Крапивного дозволяє виявити низку суперечностей, які актуалізують проблематику означеної роботи:

- на науково-теоретичному рівні:

між об'єктивною потребою в осмисленні феномену педагогічної майстерності, її науково обґрунтованому вивченні, обґрунтуванні необхідності використання її у фаховій підготовці та перепідготовці вчителів та відсутністю комплексного дослідження, що дозволяє на основі сучасної методології презентувати цілісне бачення даного явища;

між загальним високим рівнем розробки категоріально-понятійного апарату теорії, історії і практики педагогічної майстерності й відсутністю обґрунтування психолого-педагогічних засад розвитку педагогічної майстерності священника-вчителя;

- на науково-методичному рівні:

між потребою у пізнанні теоретичних і практичних досягнень педагогів духовних закладів освіти означеного періоду, можливостями їх застосування в сучасній навчальній практиці та відсутністю цілісного знання фундаментальних ідей педагогічної майстерності, розумінням її особливостей, визначених у період її виникнення та розвитку;

між соціальним замовленням суспільства в оновленні професійної підготовки майбутніх учителів у закладах вищої педагогічної освіти та відсутністю в сучасній педагогічній теорії і практиці наукового узагальнення історично перевірених змісту, форм і методів розвитку педагогічної майстерності в духовних освітніх закладах Чернігівщини XVIII – XIX століття.

Таким чином, реалізація завдання впровадження системи загальнодержавних стандартів професійної підготовки педагогів зумовлює об'єктивну потребу у вивченні й переосмисленні регіонального історико-педагогічного досвіду минулого і творчого використання його потенціалу.

Із позицій сучасних наукових підходів Крапивним Я.М. обґрунтовуються об'єкт, предмет, мета, завдання, визначається методологічна основа дослідження. Використаний комплекс методів (хронологічно-системний, проблемно-пошуковий, персонологічно-біографічний, проблемно-генетичний) є адекватними меті та завданням дослідження, що обумовлює достовірність здобутих автором результатів.

Складність та актуальність теми дослідження обумовлюється і хронологічним періодом, який обрав автор. Безперечно, що зміст, організаційні форми і методи розвитку духовних освітніх закладів Чернігівщини XVIII – XIX століття, і відповідно феномен педагогічної майстерності як складової професійної підготовки в них, змінювались з роками у зв'язку з політичними, соціально-економічними та соціокультурними перетвореннями в країні, трансформацією законодавчої основи діяльності духовних освітніх закладів, їх структурною перебудовою.

Варто відзначити багатство джерельної бази дослідження, яку склали праці істориків освіти, дослідників проблем сутності та специфіки професійної підготовки вчителів у духовних освітніх закладах Чернігівщини минулого; періодичні видання досліджуваного періоду як православні «Київська Старовина», «Чернігівські Єпархіальні Відомості», так і педагогічні «Журнал Министерства Народного Просвещения», «Русский педагогический вестник», «Календарь Черниговской губернии»; нормативно-правові акти Св. Синоду Царської Росії; сучасні наукові роботи з теорії педагогічної майстерності, історії освіти і педагогічної думки України тощо.

Здобутком дисертанта є також використання матеріалів фондів Центрального державного історичного архіву України в м. Києві, Інституту рукописів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Державного архіву Чернігівської області у м. Чернігові, фонду 679 Чернігівської духовної консисторії. Усього опрацьовано 120 архівних документів і стародруків.

До наукового обігу введено 25 раніше невідомих джерел.

Виконане Крапивним Я.М. дослідження має значне як теоретичне, так і практичне значення: вперше здійснено комплексний аналіз змісту, організаційних форм і методів розвитку педагогічної майстерності священника-вчителя в духовних освітніх закладах Чернігівщини XVIII – XIX століття; доведено вплив західноєвропейської та української педагогічної думки на становлення священника-вчителя в духовних освітніх закладах регіону; проаналізовано наукові підходи вітчизняних і зарубіжних авторів щодо сутності і специфіки педагогічної майстерності як гносеологічної й культурологічної складової освітньої системи; визначено внесок видатних релігійних і світських діячів Чернігівщини у становлення педагогічної майстерності випускників духовних освітніх закладів досліджуваного періоду; обґрунтовано місце і роль духовних освітніх закладів Чернігівщини (XVIII – XIX століття) в сучасній професійній підготовці майбутніх учителів.

На особливу увагу заслуговує широка апробація результатів дослідження Я.М. Крапивного на науково-практичних конференціях, наукових та методологічних читаннях різного рівня: зокрема, 6 – міжнародного, 4 – всеукраїнського, 1 – регіонального; звітних науково-практичних конференціях Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Також результати дослідження впроваджено в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу імені І.Я. Франка, Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Наукові положення, висунуті у роботі, у повному обсязі викладено у 17 одноосібних публікаціях, зокрема, у 7 надрукованих у фахових наукових виданнях України, 1 – у зарубіжному науковому періодичному виданні, 1 – історико-педагогічному нарисі, 11 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій різного рівня.

Заслуговує позитивної оцінки підхід здобувача до формування концептуальної ідеї дослідження, яка знайшла своє відображення в структурі дисертації. В цілому структура дисертації струнка, логічна, включає анотації українською й англійською мовами, вступ, три розділи, висновки до кожного розділу та загальні висновки, список використаних джерел (усього 275 найменування, з них 5 – іноземною мовою), додатків на 37 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 293 сторінки, основний зміст викладено на 214 сторінках.

Попередній аналіз осмислення педагогічної майстерності учителя в історичному поступі дозволив Я.М. Крапивному зробити висновок, що в даний час існує об'єктивна потреба у обґрунтуванні теоретичних положень, яка надають можливість розглядати даний феномен педагогічної

майстерності в цілісності, систематизувати історико-педагогічні відомості про зміст, методи й організаційні форми його розвитку в духовних освітніх закладах Чернігівщини XVIII – XIX століття з точки зору сучасних методологічних підходів.

До найбільш істотних і безперечних здобутків, які містяться у дисертації та авторефераті, варто також віднести здійснений Я.М. Крапивним системний аналіз розвитку педагогічної майстерності в духовних освітніх закладах Чернігівщини XVIII – XIX століття; обґрунтування сутності базових понять дослідження на основі історико-хронологічного, культурологічного, цілісного й аксіологічного підходів; систематизацію джерельної бази дослідження (педагогічної, історико-педагогічної, релігійної літератури, архівних джерел, стародруків XVIII – XIX століття); визначення змісту, організаційних форм, методів розвитку педагогічної майстерності священика-вчителя в духовних освітніх закладах Чернігівщини XVIII – XIX століття; актуалізацію науково-педагогічних ідей вітчизняних і зарубіжних авторів щодо сутності і специфіки педагогічної майстерності як складової освітньої системи; обґрунтування можливостей їх впровадження в сучасний освітній процес.

Про високий рівень теоретичного узагальнення свідчить розробка дослідником авторської періодизації розвитку педагогічної майстерності та обґрунтування етапів її становлення в духовних освітніх закладах Чернігівщини XVIII – XIX століття, чому сприяло застосування історичного, нормативного, дидактичного, змістового, методичного та історіографічного критеріїв наукового дослідження.

Про високий рівень теоретичного узагальнення свідчить визначення дослідником особливостей теоретичної професійної підготовки майбутніх священиків-учителів, удосконалення практичної складової їх професійної підготовки, широке залучення учнів чи учениць духовних закладів освіти до виховної діяльності; виокремлення окремих періодів вдосконалення змісту,

організаційні форми і методів розвитку духовних освітніх закладів Чернігівщини XVIII – XIX століття.

Цінним у дисертаційній роботі є визначення Я.М. Крапивним сучасного стану розвитку педагогічної майстерності в Україні, висвітлення досягнень у теорії і практиці педагогічної майстерності провідних вищих педагогічних освітніх закладів і Центрів педагогічної майстерності, комплексний аналіз внеску співробітників Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України у теоретико-методологічне забезпечення викладання курсу «Основи педагогічної майстерності».

Дисертант засвідчує високий рівень наукової компетентності при аналізі ставлення священників православних конфесій Чернігівської та Ніжинської єпархій до педагогічної майстерності в системі вищої професійної педагогічної підготовки майбутніх учителів, який засвідчив цілком позитивне ставлення священників до введення педагогічної майстерності як обов'язкової складової професійної підготовки учителів в Україні.

На нашу думку, важливо, що здійснений Я.М. Крапивним аналіз сприяє створенню основи для подальших наукових досліджень у галузі вітчизняної історії освіти та педагогічної думки, забезпечує комплексне застосування досягнень педагогічної теорії і практики у сучасних умовах, істотно розширює теоретичний горизонт розуміння проблем становлення вищих педагогічних навчальних закладів та окремих педагогічних персоналій в Україні, формування авторських педагогічних концепцій, розвитку національної освіти країни.

Виявом практичного значення роботи є також презентований автором історико-педагогічний нарис «Педагогічна майстерність у духовних освітніх закладах Чернігівщини (XVIII – XIX століття)», успішно апробований у вищій школі.

Висновки автора містять ґрунтовний узагальнено-логічний виклад головних результатів дисертаційного дослідження і повністю співвідносяться з його метою та завданнями.

Науковий і практичний інтерес мають представлені в роботі додатки.

У цілому позитивно оцінюючи виконану Крапивним Я.М. дисертаційну роботу, висловлюємо окремі зауваження і побажання:

1. Бажано було б через структурний компонент дослідження виразніше окреслити і розкрити окремі важливі аспекти дослідження явища педагогічної майстерності. Зокрема, у I розділі соціокультурні чинники розвитку феномена педагогічної майстерності в духовних закладах освіти Чернігівщини означеного періоду необхідно було б виділити в окремий параграф.

2. Позитивним, на нашу думку, є розкриття дисертантом змісту та напрямків підготовки з педагогічної майстерності у вищих навчальних закладах сучасної України за регіональним розподілом як у тексті роботи, так і у додатках до неї. Водночас вважаємо, що аналітика таблиці із додатку III урізноманітнила і збагатила б зміст автореферату, зокрема щодо III розділу.

3. У роботі Я.М. Крапивним було здійснено порівняльний аналіз підготовки вчителя й священника на матеріалі опитувальника про ставлення священнослужителів до складової педагогічної майстерності у професійній педагогічній освіті. Через відмову взаємодіяти священнослужителів УПЦ Московського патріархату доцільно було б здійснити порівняння з іншими регіонами України.

4. У загальних висновках автор констатує розробку історико-педагогічного нарису «Педагогічна майстерність у духовних освітніх закладах Чернігівщини (XVIII – XIX століття)» та визначає мету його впровадження в освітню практику. Проте існує необхідність більш широко розкрити завдання та шляхи впровадження авторського історико-педагогічного нарису в освітню практику закладів вищої педагогічної освіти та духовних освітніх закладів в тексті автореферату (с. 14).

Висловлені зауваження суттєво не впливають на сприйняття змісту роботи і на загальну позитивну оцінку проведеного Я.М. Крапивним наукового дослідження.

Загальна оцінка дисертаційного дослідження є позитивною.

Аналіз дисертації дає підстави зробити висновок, що поставлені дисертантом завдання повністю виконано. Я.М. Крапивний володіє методами теоретичного аналізу, побудови наукового дослідження, узагальнення та аналізу одержаних результатів, основні ідеї і висновки, що становлять суть дисертації, сформульовані автором самостійно.

Кількість наукових публікацій Крапивного Я.М. за темою дослідження відповідає вимогам.

Зміст автореферату дисертації є ідентичним основним положенням дисертації та оформлений у відповідності до чинних вимог.

Таким чином, за характером фактичного матеріалу, ступенем його якісного аналізу, науковою новизною результатів дослідження, обґрунтованістю висновків дисертаційне дослідження Крапивного Ярослава Миколайовича «Розвиток педагогічної майстерності вчителя в духовних освітніх закладах Чернігівщини (XVIII – XIX століття)» відповідає «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року за № 567, а Крапивний Ярослав Миколайович як її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки**

**Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя**

